

» duxisse visum; non tam ipsius maritum, quam adulterum » esse dicendum a Servatore nostro demonstratum est (31). »

Sic enim fatemur interdum pro *εἰ μὴ ἐπὶ πορνείας* a nonnullis veteribus dici: *παρεκτός λόγου πορνείας*. Verum id effecit utriusque textus Matth. V. 32. et XIX. 9. similitudo et identitas argumenti. Caeterum criticorum est sua cuique textui verba vindicare et collatione codicum et versionum antiquarum, testimoniisque veterum (32).

3. Etiam si admitteretur particulam conditionalem *εἰ* si fuisse adiectam, nihil tamen quoad sensum amitteretur, cum integer subsistat, sive illa particula admittatur sive reiiciatur. Eodem nimirum res recidit. Porro ex eo quod in pluribus codicibus haec particula desit, recentiores critici protestantes in suis recensionibus plerumque eam expungunt, ut Griesbachius, et Tittmann. Alii autem eam retinent, uti Wetstenius, Io. Gregorius, Millius (33). Rursum a veteribus identidem cum conditionali legitur, ut apud Clementem Alex. aliosque passim, ab aliis vero praetermittitur. Quae cum ita sint, cum in possessione sit vulgata editio, retineri ea omnino debet, nec quidpiam temere innovandum.

Quod demum adiicitur ab Evangelista, non autem a Christo appositam fuisse *fornicationis* exceptionem, refellitur ex ipsa orationis serie, et ab unanimi veterum ac recentiorum interpretum consensu; quin opus sit pluribus gratuitam eiusmodi assertionem persequi.

Hinc etiam immerito Pottus et Eichornius autumarunt, quae Matth. V. 32. leguntur, a Christo dicta esse alio tempore, cum nimirum ei quaestionem captiosam proposuissent pharisaei,

(31) In Matth. tom. XIV. n. 24. ed. cit. tom. III. p. 649. Annotat autem Griesbachius verba haec propter *ὁμοιοτέλετον* a librariis in multis libris omisa esse.

(32) Id. enim in non paucis textibus a sanis criticis praestitum est.

(33) Cf. iterum Lachmannum in cap. XIX. 9. Matth. in cuius textu gr. legitur: *παρεκτός λόγου πορνείας* quae translata huc sunt ex cap. V. 32. In variantibus autem interdum habetur *μὴ* interdum *εἰ μὴ* et in versione veteri Latina legitur: *Nisi ob fornicationem*.

coll. Matth. XIX. 3. seqq., Matthaeum vero propter argumenti similitudinem praeceptis ante datis ea huic loco adiunxisse. His calculum suum adiecit Kuinoel. Quasi nempe Christus bis eadem de re disserere nequiverit; imo non desunt, qui arbitrentur, pharisaeos occasionem captasse proponendi illam quaestionem Matth. XIX. ex iis, quae in miro illo sermone in monte Christus expresse protulerat (34).

Et haec de authentia et integritate horum textuum adversus liberiores auctores dicta sufficiant. Quae enim hactenus disseruimus tum ex criticis, tum ex hermeneuticae fontibus palam faciunt, textus illos, ut prostant, utroque in loco omnino retinendos esse, nec immutari ullo modo debere aut posse ob nonnullas difficultates, quae si quidpiam valerent, actum vix non esset de universi fere Novi Testamenti fide genuinaque lectione. Plures enim sunt textus, in quos eadem, imo quandoque validiores difficultates urgeri possent, quin tamen quidpiam innovandum sit, prout a non paucis passim recentioribus protestantibus factum esse novimus ingenti sacri textus detrimento. Adeo verum est sine auctoritatis supremae principio nihil firmum consistere!

ARTICULUS II. — De quibusdam exegeticis interpretationibus textuum Matth. V. et XIX.

§. I.

Nonnullae exegeticae eorum textuum interpretationes historice exponuntur.

Tum authentia tum integritate duorum textuum vindicata, praestat iam, ut varias eorumdem, aut saltem praecipuas expendamus exegeticas interpretationes.

Interpretatio inter protestantes communis est ita intelligendas esse clausulas *excepta fornicationis causa*, aut *nisi ob fornicationem*.

(34) Inter quos est cl. Drach in op. cit. *Du divorce dans la synagogue* pag. 81 seq.

tionem, ut interveniente adulterio matrimonium dissolvi possit quoad vinculum, ac datam proinde esse parti innocenti facultatem alteram uxorem aut maritum alterum ducendi; imo sunt, qui vocem *πορνείας* seu *fornicationis* intelligant de quovis flagitio. Contra vero constans Ecclesiae Catholicae interpretatio est, per illas clausulas non posse adulterii causa dissolvi coniugium nisi quoad torum et habitationem, vinculo indissolubili permanente, nec ob adulterii crimen aliudque flagitium quodcumque, vivente altero coniuge, posse quempiam novas nuptias inire. Graeci saltem in praxi priori interpretationi adhaerent, quin tamen falsae aut praeposterae doctrinae Latinam ecclesiam incusent, secus ac sentiant protestantes. Verum de his recurret sermo cum agemus de horum textuum dogmatica interpretatione.

Nunc exponendae potissimum sunt nonnullae catholicorum exegeticae interpretationes, quibus scientifice doctrinam Ecclesiae tueri atque a difficultatibus expedire conantur. Cum enim duae illae clausulae iugiter torserint doctorum virorum ingenia ob difficultatem, quam prae se ferunt, ad eas conciliandas cum doctrina et praxi Ecclesiae, alii aliam viam in illis exponendis inierunt.

Nam 1. plerique existimarunt, Christum Dominum Matth. V. 32. libellum repudii a Mose permissum solum sustulisse, ac separationis causam ea clausula ad unam fornicationem seu adulterium coarctasse, atque id ipsum praestitisse Matth. XIX. 9. cum interrogatus a Phariseis num liceret dimittere uxorem quacumque ex causa, respondit, non licere, nisi ob solam fornicationem, nihil vero protulisse de eo, quod, uxore dimissa, fieri posset, nimirum liceret nec ne aliam ducere (35).

2. Alii contendunt eam clausulam a Christo adiectam fuisse respectu tantum habito legis Mosaicae, ad cuius mentem locuti fuerant pharisaei, non autem de eo fuisse locutum, quod in

(35) Cf. Bellarmin. *De matrim.* cap. XVI. n. 18.

lege evangelica servari deberet, idque postea praestitisse, quum secreto alloqueretur Apostolos, quibus patefecit nullam deinceps quoad vinculum matrimonii dissolutionem fore admittendam (36).

3. Ab hac sententia non admodum discedunt, qui alterutrum saltem textum de matrimoniis Iudaeorum intelligunt, non autem de matrimonio fidelium, nisi forte ex accommodatione seu quadam temporanea oeconomia, qua divortium ob adulterium iis etiam permittatur, qui ex Iudaismo primum ad Christi fidem accederent. Caeterum utrumque locum ad matrimonia fidelium pertinere negant; at inter eos essentielle esse discrimen contendunt, quum alter textus Iudaeos, alter vero fideles coniuges respiciat. Verum qui ita sentiunt, inter se non conveniunt circa alterutrius loci genuinum sensum. Etenim Hug autumat apud Matth. XIX. « Iesum non solum morem divortiandi, (ut ipse » loquitur) in lege Mosaica invalescentem et primevae institutioni societatis conjugalis adversantem castigasse, verum » etiam normam exhibuisse, ad quam matrimonia suorum » tatorum deinceps exigenda sint, ac proinde hunc locum vi » obligandi pro sectatoribus Iesu praeditum esse; in alio au- » tem loco, seu cap. V. Iesum non nisi matrimonium superio- » rum temporum expendentem Mosis formulae instituisse, eam- » que explicuisse, et dixisse, unam tantum dari (e legis Mo- » saicae spiritu) repudii causam, nempe adulterium, citra » quam divortia sint irrita; hunc igitur locum ad Ecclesiam » catholicam non pertinere (37). » Contra vero Io. Ant. Iäger censet locos Matth. XIX. et V. in eo realiter ab invicem differre, quod in priori seu. XIX. Iesus non nisi Mosaicam legem de divortiis explicet et declaret, in posteriori autem, nempe V. iam

(36) Ita Io. Motta in *Diatriba de divortiorum iure* ac Lud. Nachi in *Dissert.* Venet. edita 1792. Cf. *Praelect. Theolog. De matrim.* cap. II. prop. V. n. 156. in nota (1).

(37) *De coniugii christiani vinculo indissolubili commentatio exegetica.* Friburgii 1816. §. 4.

directe statuatur quod sub sua lege de vinculo matrimonii observari voluit (38).

4. Alii distinguentes inter *πορνείαν* et *μοιχείαν* arbitrati sunt vocem *πορνείαν* apud Matthaeum non esse intelligentiam de *adulterio* sed de *fornicatione* presse sumpta, quatenus ab *adulterio* distinguitur, et ante matrimonium patrat; adeo ut sensus sit, non posse mulierem dimitti nisi fornicationis causa; scilicet nisi vir inveniat mulierem fuisse prius ab alio violatam, vel saltem foedum aliquod flagitium perpetrasse ante initum matrimonium: nam hi extendunt significationem vocis *πορνεία* ad quodvis foedum flagitium ante matrimonium, licet negent extendi posse in his locis Matthaei ad *adulterium* (39).

5. Demum recentiores aliqui nullam prorsus in horum textuum intelligentia reperiri difficultatem arbitrantur, si verbum ipsum *fornicationis* rite intelligatur. Siquidem iuxta ipsos verba illa: *excepta fornicationis causa... nisi ob fornicationem*, nec significant, neque significare possunt flagitium ab alterutro legitimorum coniugum patratum cum extraneo; hoc enim non foret *πορνεία fornicatio* sed *μοιχεία adulterium*; qua voce tale flagitium Christus constanter designavit in illis sermonibus, sed significant, illud quod inter se patrant ii, qui coniugio non legitimo sunt copulati; hoc enim *πορνεία* id est *fornicatio* proprie vocatur. Hinc Christi sententia alia non est, nisi coniugium viri et mulieris dissolvi nunquam licere, nisi si, ut theologi loquuntur, *fornicarium* sit, et *concupinatus* dicitur, quemque dissolvi non licet modo, sed et oportet.

Itaque iuxta quosdam clausulae illae, *excepta fornicationis causa, nisi ob fornicationem*, intelligendae sunt de *adulterio*, sed ita, ut dent quidem ius separationis, at nullatenus ius etiam no-

(38) In op. germ. *Investigatio in quaestionem, utrum divortium iuxta doctrinam Scripturae et antiquissimam historiam ecclesiast. irritum sic nec ne* 1804. pag. 50. Eadem sententia ab aliis adoptata fuit.

(39) Quam sententiam ex recentioribus protestantibus tuitus est Paulus Heidelbergensis in op. *Vita Iesu*, nec non in cit. op. *Commentur. philologico-critic. et historic. in Novum Testamen.*

vi ineundi coniugii; vel referendae sunt ad matrimonia Iudaeorum iuxta legem Mosaicam, vel ad summum ex accommodatione quadam ad matrimonia primorum fidelium, qui ex Iudaismo ad Christum accederent; iuxta alios eae clausulae non significant *adulterium*, sed vel actum fornicationis, aut foedum flagitium ante matrimonium; vel statum ipsum fornicarium et concubinatum. Harum interpretationum criticam nunc disquisitionem aggredimur.

§. II.

Sententia illorum expenditur, qui putant, exceptionem fornicationis factam a Christo fuisse tantum ad mentem legis Mosaicae.

Praetermittimus epicrisin sententiae, quam primo loco attulimus, nempe Bellarmini caeterorumque asserentium, Christum ad solam fornicationis sive *adulterii* causam coarctasse facultatem dimittendi uxorem, quin aliquid adiecerit de facultate alteram ducendi uxorem, priori dimissa. De hac enim sermo recurret, postquam genuinam horum locorum interpretationem exposuerimus.

Itaque ut initium faciamus epicrisis nostrae a sententia illorum, qui existimarunt, Christum utroque in loco genuinum tantummodo exposuisse Mosaicam legis sensum circa causam dimittendae uxoris alteriusque ducendae post solutionem coniugii, nihil autem pronunciasse de eo quod in posterum ab asseclis suis fieri deberet, dicimus, eam non paucis difficultatibus subesse. Nam etsi daremus, quod illius patroni affirmant, 1. eiusmodi interpretationem cohaerere cum historia illius temporis, quae nos docet acriter inter Iudaeorum doctores disceptatum esse circa causas, ob quas ex mente legis Mosaicae dimitti poterat uxor, praesertim ob vagam significationem phraseos *hervath dabar*, quam vulgatus interpres reddidit *foeditatem*; qua ambiguitate factum est, ut alii plus aequo has causas extenderint, alii vero nimis viderentur eas coarctare, uti superius vidimus. Item quaestionem hanc a pharisaeis ad Salvatorem fuisse delatam, qui causam divortii ad Moysis mentem ad solam fornicationem seu adul-

terium restrinxit; 2. talem praeterea esse hanc interpretationem, ut plane cohaereat cum doctrina catholica, quae tenet haud dissolvi coniugium quoad vinculum in casu adulterii, licet in lege Mosaica dissolveretur; 3. nec omnino novam esse, quum eiusdem vestigia iam habeantur penes paulo antiquiores scriptores, nempe apud Paulum Burgensem (40), ac Riberam (41).

Etsi, inquam, haec omnia daremus, nihilominus eam admitti non posse exinde patet, quod 1. supponatur ab huius expositionis fautoribus phariseos Christum interpellasse de veriori ex disceptatis in scholis Iudaicis sententiis, cum tamen iuxta Evangelistam pharisei accesserint ad Iesum *tentantes eum* (42); quod 2. ea ad summum dici posset valere ad exponendum textum Matth. XIX. ubi de phariseorum interrogatione fit mentio, non autem textum alterum qui habetur Matth. V. ubi Christus ex se mentem suam declarat; quod 3, ut ostendimus in capite superiore, iuxta legem Mosis causa dimissionis non fuerit adulterium; quod 4. denique utroque in loco Christus aperte novam legem suam opposuerit legi veteri dicens: *Ego autem dico vobis; vel dico autem vobis*, quibus omnem coniugii solutionem quoad vinculum in lege sua excludit; eo vel magis quod Christus non modo affirmaverit: *qui dimissam* duxerit moechatur, verum etiam generatim: *qui aliam* duxerit moechatur ob impedimentum quod statuit ligaminis: ex quibus liquet Christum de matrimonio iuxta legem evangelicam fuisse locutum, non autem iuxta legem Mosaicam, per quam aliam ducere permittebatur. Et haec de argumentis intrinsicis; nunc iam accedunt graviores difficultates externae. Nam Ecclesia iugiter hos textus, ut videbimus, intellexit de matrimoniis *fidelium*: hinc controversiae cum Graecis et protestantibus; hinc usus separationis perpetuae quoad torum in causa adulterii, ut alias praeteream, quas deinceps evolvemus.

Quapropter passim haec expositio ab auctoribus catholicis

(40) Addit. 2. ad Lyranum.

(41) *Comment. in XII. Prophet. min.* Malach. II. n. 56.

(42) Cf. Drach op. et loc. cit.

reiiicitur; nec enim satis est, ut aliqua admittatur sententia, per illam dogma catholicum in tuto poni, sed praeterea necesse est, ut ipsa sit vera.

§ III.

Executur eorum sententia, qui alterutrum Matthaei textum intelligunt de matrimoniis Iudaeorum, vel primorum fidelium, qui ex iudaismo ad Christi fidem transierunt.

Leonardus Hug et Franc. Ant. Iäger in eo ambo conveniunt, quod essenziale habeatur discrimen in duobus evangelicis capitibus relate ad divortium; quodque alter textus Iudaeorum, alter vero fidelium matrimonia respiciat, ac si aperte invicem opponerentur. Siquidem ipsi alium textum assignant fidelibus, alium vero Iudaeis, quasi Christus aliud constituerit pro coniugio fidelium, aliud autem pro coniugio Iudaeorum. Ad hos proinde refellendos satis esset argumenta proferre, quibus unusquisque singillatim suam adstruit expositionem contrariamque evertere adnititur.

Attamen iuverit expendere fundamenta utriusque interpretationis. Ut autem ab Hug auspicemur, is ideo censuit Matth. V. 31, 32. Christum de solo iure Iudaico disseruisse, quod coniugia superiore tempore inita expenderit, institeritque Mosis formulae, quam ipse per *λόγον πορνείας causam fornicationis* explicat, perinde ac si dixerit: divortia inter vos iam nullo alio iure reguntur, nisi ut vir scripto oblata formula uxorem res suas abere iubeat (43); ego vero edico unam tantum dari repudii causam, adulterium, citra quam irrita divortia sunt. Atque idcirco Christum fere ut Mosen necessitati, quam anterior rerum status invexerat, cessisse, et quae omni ex parte recusari nequibant, cum temperamento admisisse, et ita coniugia superiora ad disci-

(43) Alludit hic eruditus auctor ad concisam formulam repudii, quae apud Romanos obtinebat, nempe ut eam refert Pitiscus ad vocem *divortium*, qui allegat haec Caii verba §. XXIV. 2. 2. 1. « In repudiis, id est *renunciatione* » comprobata sunt haec verba: *Tuas res tibi habeto.* » Hinc Cicero Philipp. II. n. seu §. 28. Alias 69. « Antonius, inquit, frugi factus est; mimam illam » *suas res sibi habere* iussit ex XII. tabulis: *claves ademit, exegit.* »

plinam civitate christiana dignam revocavisse, iusque antiquum debito honore prosequutum cum sanctioribus morum praeceptis pro tempore reconciliavisse. Rationem porro redditurus quare caeteri Evangelistae huius exceptionis nullam iniecerint mentionem, ac solus S. Matthaeus eam referat, respondet quod Matthaeus ad incolas Palaestinae suum direxerit Evangelium, Marcus vero et Lucas, qui potissimum ad gentiles erudiendos opera sua instituerunt, haud proinde ea cura affecti fuerint, quae Iudaici historiae scriptoris propositum direxit (44).

Et haec quoad textum Matth. V. 32, quem ad solos Iudaeos ipse spectare autumat; ad alterum vero textum Matth. XIX. 9. quod attinet, constituit idem auctor: «Eo loco cap. XIX in colloquio cum pharisaeis duo contraria ex adverso posuisse Dominum; priscam et ab ipso mundi Auctore profectam legem, et eum, qui medio tempore invaluit, per Mosis indulgentiam concessum magis quam sancitum morem; tum exhibuisse formam, ad quam purioris ac excellentioris cultus sectatorum matrimonia exigenda sint (45).» Ex his infert, solum posteriorem hunc Matthaei textum ad legem christianam pertinere, in qua ius omne perfecti divortii sublatum est.

Contra vero Iäger Matth. locum XIX ita exposuit, ut ostendat, Iesum tantummodo legem Mosis explicuisse, ac proinde, dum iuxta hanc legem Iudaeis divortium e capite adulterii permisum esse, affirmavit, nequaquam una permisisse, ut in sua quoque lege fidelibus matrimonia in casu fornicationis penitus dissolvere liceat. Locum autem Matth. V. 31. 32. minime parallelum esse loco Matth. XIX. censet, statuitque, Iesum legem Moisaicam emendare volentem, de matrimonio adstruxisse, quod vinculum matrimonii ne quidem pro casu fornicationis solvi possit, alioquin nulla foret in his Matthaei locis antithesis, quam tamen haberi verba Iesu primo obtutu produunt (46). Hinc iuxta

(44) Ita in cit. op. *De vinculo coniugii christiani indissolubili comment. exegetic.*, pag. 14-18.

(45) Ibid. pag. 11-12.

(46) Op. cit. pag. 51. apud Roskovàny pag. 69.

hunc auctorem locus Matth. V. spectat ad christianos, alter vero Matth. XIX. ad Iudaeos, secus ac Hug statuerit: uterque tamen utpote catholici pugnant pro indissolubilitate omnimoda coniugii christiani.

Iam vero libenter admitto ea, quae Hug constituit circa caput XIX Matthaei; at ipsi assentiri nequeo in iis, quae scripsit circa caput V. 31, 32; vicissim lubenti animo amplector, quae habet Iäger de capite V. Matthaei, dum reiicere cogor, quae ipse autumat circa caput XIX. Siquidem etsi duo hi loci inter se differant ob diversitatem occasionis, in qua oracula in iis contenta a Christo prolata sunt, et ob diversitatem etiam audientium; tamen ad rem ipsam, seu ad substantiam quod attinet, prorsus parallela sunt; in utroque enim textu Christus libellum repudii improbavit et abolevit, atque in utroque eandem exceptionem fornicationis apposuit. Disceptari utique potest de huius exceptionis amplitudine, de qua postea agemus, sed quidquid tandem ea significetur, patet ex utriusque loci collatione unam esse eandemque Christi sententiam. Negandum itaque est reale aut essentielle interesse discrimen inter utrumque locum, sed contra est affirmandum, eos esse plane tum verbaliter tum realiter paralelos.

Insuper, ut vel ipse Kuinoelius animadvertit, nullum reperitur indicium, ex quo colligi possit, praeceptum illud Christi, quod Matth. V. 32. legitur, fuisse temporarium et tantummodo Iudaeis datum, qui ad Christi signa sese conferre vellent, et iam matrimonia contraxissent; quod nempe ipsi in adulterii casu possent suum matrimonium dirumpere, novumque inire. Nec perspicitur, cur Iesus severius egerit cum gentilibus, qui antequam christiani fierent, connubia ita inter se contraxerant, ut iis liceret divortia facere. Qui praeterea observat, sententiae Hugii adversari auctoritatem S. Augustini, qui scribit ep. LXXXIX.

«Ambobus quippe christianis, (qui scilicet et ex iudaismo et ex gentilitate sunt christiani effecti,) Dominus praecepit, ne quisquam dimittat uxorem excepta causa fornicationis (47).»

(47) Kuinoël *Comment. in lib. N. T. histor.* ad cap. V. 51. 52. Matth.

Quod si Marcus et Lucas silentio praeterierunt exceptionem *de causa fornicationis*, non ideo id factum est, ut Hug suspicatur, quod Matthaeus in gratiam Palaestinensium scripserit, alii vero ad erudiendos gentiles, ac propterea diversam doctrinam Iudaeis conversis ille proposuerit ab ea, quam alii duo proposuerunt gentibus christianam religionem professis; sed ob rationes, quas ipsos Marci et Lucae textus expendent deinceps afferemus.

Quod demum spectant ad Iägeri expositionem textus Matth. XIX., Christum videlicet ad mentem pharisaeorum respondisse ut interpretem legis Mosaicae, nihil addimus iis, quae iam attulimus, dum sententiam in superiore paragrapho allatam expendemus; siquidem eadem haec expositio est ac illa, quae a Motta et Nachi excogitata est.

§ IV.

Expenditur illorum placitum, qui vocem *πορνεία* exponunt de fornicatione vel flagitio ante initum matrimonium patrato.

Qui ita sentiunt, vocem *μοιχεία*, quae *adulterium* significat, sedulo distinguunt a voce *πορνεία*, quae *fornicationem* indicat, quaeque in pressa sua significatione non nisi extra coniugium, seu inter personas solutas locum habere potest.

Ita vero hi suam interpretationem exponunt: Loca Matthaei sic reddi debent, ut sensus litteralis sit: Iesum in casu *fornicationis* a muliere *ante* initum adhuc coniugium commissae solutionem matrimonii postea contracti seu divortium licitum docuisse. At dum vox *πορνεία* ad crimen *ante* matrimonium patratum revocant, simul contendunt per eam, non solam fornicationem, sed alia etiam foeda flagitia ante matrimonium admissa significari, quae sunt causa divortii; idque non minus ex littera quam ex spiritu doctrinae Christi patere contendunt. Ex littera quidem, cum exploratum sit voce *πορνεία* non modo fornicationem, verum etiam gravia alia flagitia in sac. litteris denotari; qua latiori significatione Iesus vocem hanc pariter usurpasse ex adiunctis loci Matth. XIX. praesumi debet. Ex spiritu vero, quatenus

Iesus abusus erroresque apud Iudaeos ex praepostera legis interpretatione invalescentes amoliri sibi proposuit, ut hac ratione causas divortium faciendi coarctaret, postquam rite initum fuerit coniugium. Verum cum Christus certe noluerit in lege sua illa permanere coniugia, quae tum ius naturale tum leges morales damnant, exinde colligunt Salvatoris verba in utroque Matthaei textu de fornicatione aliisque foedis flagitiis *ante* coniugii celebrationem patratis esse intelligenda (48).

His insistens Gartzius non modo probat suamque facit expositionem vocis *πορνείας* pro fornicatione ante matrimonium peracta, sed et confirmare adnititur ex eo, quod Matthaeus scripserit evangelium suum pro iudaeochristianis. Iam vero exploratum est apud Iudaeos moris fuisse, ut sollicite ante omnia de sponsae virginitate quaereretur. Indidem et ipse intulit ex testibus Matthaei, nullam contineri divortium faciendi prohibitionem, ubi viri compererint, ductas a se uxores fornicationis flagitio ante initas nuptias fuisse coinquinatas. Etenim Matth. V. 32. Christus de illo speciali tantum casu locutus est, quo vir sponsam suam iam ab alio violatam repererit, quamque ipse virginem adhuc fuisse arbitrabatur; cap. vero XIX. arbitraria tantum divortia damnavit, prohibuitque ad legis Mosaicae mentem. Matthaeus porro de suo clausulam adiecit *nisi ob fornicationem*, ad pleniorum Christi mentis explanationem, quod nempe etiam in lege Christi matrimonium in eiusmodi rerum adiunctis dissolvi posset. Quinimo *fornicationis* voce in amplissima sua significatione accepta, indicavit evangelista ex Christi mente non in solo casu fornicationis presse sumptae, sed quovis alio interveniente flagitio dissolvi posse coniugium a morali lege reprobatum ac in sua substantia ex culpa alterutrius coniugis vitiatum. Quocirca statuendum omnino est, concludunt, iuxta spiritum doctrinae biblicae, parti innocenti ius solvendi coniugii prioris toties integrum manere, quoties pars altera effecit, ut matrimonium in essentia sua labefactetur (49).

(48) Ita auctor dissertationis *De iustitia divortiorum*. Salisburgi editae an. 1812. apud Roskovány op. cit. §. 52. pag. 82 seq.

(49) Ibid. §. 53. pag. 84. seq.

Ast eiusmodi interpretationes verborum Christi Domini praeterquam quod adversantur sensui ac doctrinae Ecclesiae catholicae, nulla ratione eas admitti posse facile evincitur.

Etenim 1. isti expositores assumunt, Christum per vocem *πορνείαν* designasse fornicationem, quae matrimonium praecesserit; ast si verba ipsa in suo contextu expendantur, planum fit Christum de fornicatione post coniugium iam initum, seu de adulterio locutum fuisse. Etenim sententiam suam declarat per oppositionem ad libellum repudii a Mose concessum. Nam Matth. V. 31. ait Christus: « Dictum est autem: quicumque dimiserit » uxorem suam, det ei libellum repudii: » deinde v. 32. immediate subdit: « *Ego autem dico vobis*: quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari; et qui dimissam duxerit, adulterat. » Cap. vero XIX. eadem ratione, commemorato libello repudii a Mose ad cordis duritiam permissio, adiecit Christus: « *Ego autem dico vobis*, » quia quicumque etc.; » quorum verborum obvius sensus est, non licere deinceps iuxta doctrinam suam, quod antea permissum erat, repudiare iam ductam uxorem ad aliam ducendam iuxta Mosaicum indultum. Hoc autem concessum erat propter ea, quae inito iam coniugio ab uxore admittebantur.

2. Assumunt, Christum tantummodo se uti doctorem praebuisse ac interpretem legis Mosaicae, cum tamen se vere gesserit uti legislatorem, idque constituerit, quod a discipulis suis fieri in posterum deberet, ut patet ex antithesi; *Dictum est... Ego autem dico vobis*; quibus aperte ostendit, se novam omnino hac in re legem dare. Praeterea paulo ante ostendimus eiusmodi sententiam de solutione controversiae, quae circa interpretationem legis Mosaicae a pharisaeis agitabatur, a Christo data admitti non posse.

3. Assumunt, ex una parte vocem *πορνείαν* presse sumendam de sola fornicatione, quatenus opponitur *μοιχεία* seu adulterio, ut evincant agi de copula ante matrimonium habita; ex altera vero parte, ut plures complectantur divortii causas, extendunt eiusdem vocis potestatem ad quaecumque flagitia

significanda. Exploratum tamen est hisce in locis *πορνείαν* summi de adulterio, ut postea ostendemus; et quidem de solo adulterio, quod ius praebet dimittendi coniugem adulteram, vinculo tamen coniugali perseverante. Quod hic tanquam lemma ponimus, cuius veritatem deinde evincemus.

4. Assumunt, lege naturali dissolvi quodcumque matrimonium ob aliquod flagitium, quod ipsum deturpet. Hanc porro affirmationem ipsi enunciare contenti sunt, quin aliquo ostendant argumento. E converso autem constat ex lege naturali coniugium esse insolubile, nec nisi divina dispensatione indulta, in veteri lege fuisse gravi interveniente causa solutum, quaecumque demum ea fuerit.

5. Assumunt, morali lege dissolvi coniugium ob fornicationem aliudve flagitium, quod illud praecesserit, minime vero si adulterium aut aliud crimen matrimonium subsequatur; attamen vel ipso naturali lumine compertum est longe gravius esse adulterii quam simplicis fornicationis crimen, magisque morali legi illud quam istud adversari. Iam vero ipsis fatentibus, in lege christiana non dissolvitur matrimonii vinculum propter adulterium; igitur si secum ipsi cohaerere velint, fateantur necesse est nec dissolvi propter fornicationem, quae nuptias praecesserit, quaecumque demum hac super re fuerit Iudaeorum sentiendi ratio, quod scilicet, censuerint iuxta adversarios, errorem aut ignorantiam circa innocentiam et honestatem ductae uxoris, quam postea aut fornicariam, aut alio gravi delicto foedatam fuisse deprehenderint. Quod certo ipsi probare nequeunt, sed gratis assumunt. Adeoque nec in hac hypothesis eiusmodi expositio admitti potest.

Quae cum ita se habeant, ex se concidunt, quae ab his interpretibus excogitata sunt tum de *litera et spiritu* sententiae Christi, qui noluit ut permanerent matrimonia, quibus fornicatio praeverit, tum de Matthaeo, qui pro iudaeo-christianis scripserit, ac de suo clausulam *nisi ob fornicationem* in eum finem adiecerit, ut persuaderet eis, adhuc perseverare dissolvendi coniugia facultatem etiam quoad vinculum, tum denique de spiritu doctrinae biblicae, iuxta quem parti innocenti ius solvendi coniugii inte-